

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Marten Brascamp, september 2025

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Op de omslag:

Lochemseweg in Borculo. In september 1665 vertrok Wolter Brascamp met zijn vrouw Trijntje ter Reverhorst en hun zoon Engelbert richting Deventer. Misschien kwam de familie hierlangs, op weg naar de Nettelhorst en Lochem. Bron: Gelderland in beeld.

Evert Overweg, jij bent duidelijk geen geboren en getogen Zutphenaar anders zou je wel weten wat er in de hoofden van de mensen omgaat. De minderheid is o.a. de import die van Zutphen een antroposofische stad willen maken en het gemeentebestuur gaat daarin mee. Denk aan de vegaballen en het bosje bloemen.

McKenzie, gezien uw bericht, bent u vast geen inwoner van Zutphen. Heeft u überhaupt stemrecht? Misschien is Schotland/Ierland iets voor u.

Reacties in De Stentor bij het artikel 'Zutphen Zegt Nee':
*actiegroep hangt metershoge spandoeken op tegen
asielopvang, 2025.*

Versie 1.1

Zutphen, 6 september 2025

Inhoud

Introductie	4
Linnenwever in Borculo	5
Kleinburger van Deventer	9
Eerste Münsterse oorlog	14
Samenvatting en conclusie	18
Bronnen	21
Bijlage - Trijntje ter Reverhorst	22
Reverhorst in Vierakker	23
Reve(n)horst in Lintvelde.....	25
Waar Trijntje werd geboren.....	31

Introductie

Wolter Brascamp werd rond 1625 in Borculo geboren. Hij was linnenwever. In 1665 trok hij met zijn vrouw en zoon naar Deventer. Daar werd hij op 29 september met attestatie van Borculo ingeschreven als lidmaat van de Nederduits gereformeerde gemeente. Kort daarvoor was Christoph Bernhard von Galen, bisschop van Münster (hier beter bekend als Bomm'n Berend), met zijn troepen Oost-Nederland binnengevallen en had hij Borculo bezet en geplunderd.

Vluchtte Wolter voor het geweld of was hij arbeidsmigrant op zoek naar een betere toekomst? Die vragen proberen we hier te beantwoorden.

De indeling van dit verhaal is als volgt. Allereerst komt de tijd aan de orde waarin Wolter in Borculo woonde. Het linnen weven en het linnenweversgilde staan daarin centraal. Had Wolter misschien problemen met het pas opgerichte gilde en beperkte het hem in zijn vrijheden als wever? Het tweede hoofdstuk beschrijft zijn vertrek naar en verblijf in Deventer. Wolter werd kleinburger van de stad in de tijd dat het gemeentebestuur er alles aan deed om de economische activiteit van de stad nieuw leven in te blazen. Kwam Wolter naar de stad in het kielzog van doopsgezinde linnenhandelaren die zich daar vestigden? Die brachten wevers met zich mee die al voor hen werkten. Het derde hoofdstuk gaat over het

binnenvallen van Berend van Galen in de Republiek. Het bracht een vluchtelingenstroom op gang. Vluchtte Wolter voor het geweld en de plunderingen?

Gaandeweg proberen we een beeld te krijgen van wat er zich met Wolter en zijn vrouw Trijntje ter Reverhorst heeft afgespeeld. In het laatste hoofdstuk worden de verschillende invalshoeken samengevat, bij elkaar gebracht en wordt de eindconclusie getrokken.

Ten slotte kijk ik dan nog naar de vraag of ikzelf wellicht een senioren-migrant ben: op latere leeftijd naar Zutphen getrokken op zoek naar een mooi huis en goede voorzieningen. Een actueel thema in de hoogopgelopen discussie over de mogelijke komst van een COA-dienstencentrum in die stad.

De bijlage is een toegift. Die beschrijft de zoektocht naar de geboorteplaats van Trijntje ter Reverhorst.

Veel leesplezier toegewenst.¹

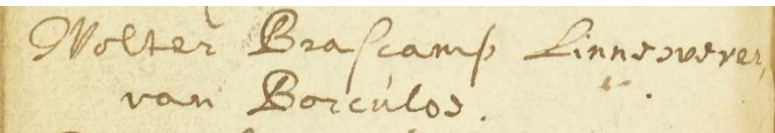
¹ Met dank aan Wim ter Meulen, Pim Brascamp, Gerda Rossel, Theo Ballast, Wim Onis, Hans ten Cate, Wout Klein, Leon van den Broeke, Lia van

Zalinge-Spooren, Eefje Huisman en Anne Wijngaard voor de hulp die ze hebben geboden.

Linnenwever in Borculo

In 1665 liet Wolter zich inschrijven als burger van de stad Deventer. Hij stond daar te boek als linnenwever van Borculo. Vestigde hij zich in Deventer vanwege zijn beroep of had hij wellicht problemen met het pas opgerichte linnenweversgilde van Borculo? Dat zijn vragen die we hier proberen te beantwoorden.

Specifiek Borculo's bronnenmateriaal is schaars, dus voor de beantwoording van de vragen gaan we deels te rade bij andere bronnen. Bovendien gebruiken we wat fantasie om dichter bij de waarheid te komen.

Inschrijving als burger van Deventer, 1665.

Het gildewezen

Het Borculose linnenweversgilde kreeg zijn eerste gildebrieven in 1655. Voor we daar op ingaan, schetsen we eerst een kort beeld van het gildewezen in Nederland. Daarmee krijgen we wat context voor de mogelijke relatie tussen Wolter Brascamp en het Borculose gilde.

Gildes waren een soort brancheverenigingen. Ze werkten op basis van een zogenaamde *gildebrieven* die ze van hun landsheer of hun stadsbestuur kregen. Een gildebrieven gaf de leden van een gilde het alleenrecht om een bepaald beroep uit te oefenen. Was je geen lid van het gilde - je moest er wel een meesterproef voor hebben afgelegd - dan mocht je het beroep niet uitoefenen. Daarnaast regelde de gildebrieven de werkzaamheden. Er stonden afspraken in over werktijden, de hoeveelheid werk die mocht worden verzet, de prijzen die mochten worden gerekend, over de

verhouding tussen meesters, knechten (gezellen) en leerlingen, over opleidingen, examens en de controle van de kwaliteit. Tot slot hadden veel gilden een zogenaamde 'busse'. Dat was een pot als een soort sociale verzekering. Daaruit werden bijvoorbeeld begrafenissen van leden en soms een weduwenpensioen betaald.

Met dit alles kan worden begrepen dat een gilde naar buiten toe vooral het karakter had van een monopolist die geen ruimte bood aan niet-aangesloten ambachtslieden, vernieuwing in de weg zou kunnen staan en marktprijzen onredelijk hoog zou kunnen opdrijven. Daar stond tegenover dat kwaliteit van het product gegarandeerd was. Naar binnen toe bood een gilde vooral zekerheid: gelijke voorwaarden voor iedereen, zekerheid van werk en opbrengsten en van enige sociale ondersteuning. Al met al minder leuk voor niet-aangesloten zelfstandige ambachtslieden. Die mochten hun producten meestal alleen aan de man brengen op vrije jaarmarkten.

Om een en ander goed te kanaliseren zullen stadsbesturen een belangrijke rol gespeeld hebben. Die hadden een eigen belang. Steden waren in het begin vooral op zichzelf aangewezen, de handelsstromen waren niet zo wijdverbreid als nu, de markt was minder open. Het betekende dat de stadsbesturen omwille van een goede sociale en economische ontwikkeling van de stad, belang hadden bij en erop toezagen dat alle ambachten naar behoefte vertegenwoordigd waren, de prijzen redelijk waren en de kwaliteit van de producten goed. Via het gildewezen kon dat worden gerealiseerd. Daar kwam bij dat de gilden ook direct bijdroegen aan de financiën van de stad. Als leden van een gilde de regels overtraden, dan betaalden ze een boete. Die

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

ging deels naar het gilde zelf, anderdeels naar de stad en naar de armenzorg.

Linnendoek voor eigen gebruik werd opgerold en in de kast bewaard. Keek je er van opzij tegenaan, dan had het een bloemmotief. Van het doek werden onder andere hemden gemaakt. Stadsboerderij Groenlo, 2025.

Het eerste gilde in Nederland werd in 1020 opgericht in Tiel. Het was een koopmansgilde dat bemiddelde bij geschillen en kredieten verstrekte. In de eeuwen daarop ontstonden meer dan 2000 gilden van verschillende beroepsgroepen, de meeste in de zestiende en zeventiende eeuw. Alle ambachten waren erin vertegenwoordigd: schoenmakers, timmerlieden, schilders, bakker en brouwers. Het gildewezen hield uiteindelijk op te bestaan in 1818. Men was toen van mening dat het niet meer paste bij de moderne tijd van de vrije beroepsuitoefening. Ook zal het ontstaan van de eenheidsstaat een rol gespeeld hebben. Daarin paste niet meer dat allerlei privileges op het niveau van de steden werden verleend.

Linnenwevers in Borculo

In 1655 verstrekte Otto, graaf van Limburg Stirum, heer van Bronkhorst, Borculo en Wisch enz. een gildebrief aan de linnenwevers van Borculo:

“(…) dat wy op onderdanigh verzoek ende remonstrantien van die gemeene amptsluyden van den linnenampte onser stadt Borculoe haerluyden een gilde op navolgende conditiën ende artykelen

geneedigh vergunt ende toegestaan hebben.” [Veen, 1918]

Het weven van linnen speelde zich oorspronkelijk af als nevenactiviteit op de boerderij. Het was vooral winterwerk. Het linnendoek dat het opleverde was voor eigen gebruik. Kleine boeren weefden zelf, bij grotere boeren werd het gedaan door de knecht. Soms ook waren het de zogenaamde *oompjes* die het werk deden. Dat waren ongetrouwde jongere broers van de oudste zoon die de boerderij had overgenomen. De weefkamer bevond zich aan de zijkant van het huis, onder het schuine dak, in een onverwarmde ruimte. Dan bleef het garen wat vochtig en knapte de draad niet zo gauw.

Weefgetouw uit 1683 met de initialen EW. Museum Lebbenbrugge, Borculo, 2025.

Met de groei van de stad zullen er zich geleidelijk ambachtlieden hebben gevestigd die in het weven van linnen hun hoofdbestaan vonden. In 1655 waren er in Borculo kennelijk voldoende wevers die zich achter het verzoek tot de oprichting van een gilde stelden. Wellicht was er voor die tijd al wel sprake geweest van een zeker georganiseerd verband. Misschien zelfs was het op te richten nieuwe gilde eerder wel onderdeel geweest van een groter gildeverband. Op ongeveer hetzelfde moment namelijk, vernieuwde graaf Otto een eerdere

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

gildebrieff voor de winkeliers, slijters en kleermakers. Die verzochten om

“(…) haerluyden gilde, soe eertits alhier in vigueur ende gebruyck geweest is, met praescriptie van seeckere articulen te willen doen renovieren ofte vernieuwen, ende bevindende hetselve versoeck geraisonneert te siin ende tot een guede politie, oock tot gemelter unser statt Borculoe inwoonderen vordel ende proufit toe streecken.” [Veen, 1918]

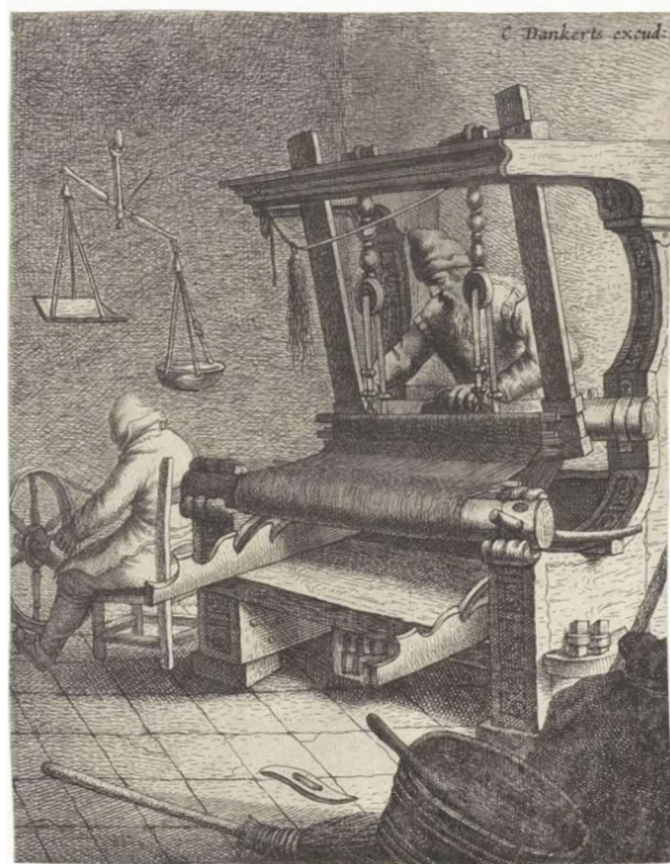
De werking van dat al bestaande gilde zal door de Tachtigjarige Oorlog en de bijbehorende economische malaise zijn verwaterd, zo is te lezen in een vergelijkbaar verzoek van de linnenwevers in Winterwijk rond 1680:

“Wij hebben ontfangen d'ootmoedige supplicatie van die van het weversambacht in 't dorp ende kerspel Winterswijk, gelegen onder Bredevoort, inhoudende dat voor desen in den voornoemde dorpe is geweest een weversgilde en reglement, tot voordeel en beneficij van het weversambacht, soo als noch tegenwoordich geobserveert ende gehouden wert in de nabuyrige steden en plaetsen, als Zutphen, Groll, Borculo en Eijbergen. Dat de voorschreven weversgilde ende privilegien vandien door de lange krijgsjaren buytten observantie gebracht sijnde, de supplianten hadden moeten aensien ende gedoogen, dat zijlieden (gesitueert sijnde op de frontieren van andere landen) voorbijgegaen ende ontrocken worden alle de voordeelen die sij voor desen hebben gehadt …” [Gildebrief, 1682]

Bovendien verschenen in die tijd zogenaamde *reders* ten tonele. Dat waren handelaren die aanvankelijk het overschot aan linnendoek bij

de boeren opkochten voor verdere behandeling en verkoop. Later kochten ze ook het overtollige gesponnen linnengaren op om het ergens anders te laten weven. In de gildebrieff van Winterswijk is te lezen dat de ambachtslieden daar zich erdoor benadeeld voelden:

“(…) dat de reeders van 't linnen niet willen laten weven, als tegens betalinge van winkelwaren en manufacturen ende sij sulcx niet connende doen, werden gepraeterieert ende het gaern uyt den lande naar vreemde plaetsen gedragen tot voorbijgegaen merckelijcke schade ende ruïne van de supplianten, als wordende hierdoor gefrustreert van het loon ende verdiensten, die sij moeten hebben tot hare subsistentie ende tot bijbrenginge van hare plichten aen den Landtsheere.”

Jan Gillisz. van Vliet. *Wever*. Naar een tekening van Cornelis Danckerts. 1635. Rijksmuseum.

De Winterswijkse reders wilden alleen in natura betalen. Ook lieten ze het garen tot doek weven bij zogenaamde *buitenwevers* - dat waren wevers die niet bij het gilde waren aangesloten - en net over de grens met Duitsland. Vermoedelijk deden de reders dat ook om daarmee onder prijsafspraken met het gilde uit te komen. Buitenwevers zullen in het algemeen niet binnen de stadsmuren hebben gewoond. Op die manier konden ze vrij gemakkelijk aan de controle van het stadsbestuur en het gilde ontkomen.

De herbevestiging van het Winterswijkse weversgilde ging niet zonder slag of stoot. Buitenwevers in de buurtschappen maakten bezwaar met het argument dat ze dan zouden moeten verhuizen naar de stad. Misschien wilden ze niet in het keurslijf van het gilde omdat het niet hun hoofdberoep was, en kwam het de reders ook beter uit dat de buitenwevers bleven bestaan. De gildebrieven van Winterwijk zegt daarover een beetje suggestief:

“Maer de luyden ofte buten wevers hebben de schult alleene niet dat sij haer niet onder de Gilde en begeven, maer hyert tot Wenterswick sijn so eenyge personen die haer daer af raden.”

Was er in Borculo sprake van vergelijkbare omstandigheden en discussies? Het woord ‘remonstrantie’ in de gildebrieven van Borculo duidt op een onderbouwing, misschien zelfs wel op een verweer bij de gevraagde oprichting van dat gilde. Misschien verliep de oprichting in Borculo ook niet zonder slag of stoot. We weten het niet, de gildebrieven is betrekkelijk kort van stuk en zegt er niets over. Kort samengevat komt die gildebrieven op het volgende neer.

Om lid van het gilde te mogen worden, moest je eerst burger worden van de stad Borculo en vervolgens 25 gulden betalen. Dat was een gebruikelijk bedrag dat overeenkomt met

misschien een week of vijf werken. Van die 25 gulden gingen er vier naar de landheer, vier naar de stad, zestien naar het gilde en 1 naar de armenzorg. Het aankomend lid moest wel eerst met succes een proeve van bekwaamheid afleggen. De meesters van het gilde zouden “voor die gemeente nae older gewoonte arbeyden en geen onbehoorlyk loon neemen” en mochten ten hoogste drie weefgetouwen hebben. Verder was het leerlingstelsel ongeveer zoals gebruikelijk, bijvoorbeeld wat betreft kosten, vergoedingen en leertijd. Ten slotte waren er gebruikelijke regels wat betreft de kwaliteit van het werk.

Wat betekent dit alles nu voor het eventuele vertrek van Wolter Brascamp als arbeidsmigrant naar Deventer?

Het betekent nog niets, maar geeft al wel een overzicht van motieven die eventueel een rol gespeeld hebben. Misschien was Wolter buitenwever die in de omgeving van de stad Borculo woonde en had hij weinig trek in het keurslijf van het nieuwe gilde in de stad. Misschien had hij met voordeel gebruik gemaakt van de vrijheden die in de loop van de Tachtigjarige Oorlog waren ontstaan en van de reders die hem veel werk bezorgden. Dat wilde hij zich niet laten afnemen. Maar waarom trok hij dan naar Deventer en werd hij daar burger van de stad, wellicht met het doel om zich vervolgens bij het gilde daar te sluiten?

Om die en andere vragen te kunnen beantwoorden kijken we eerst hoe het hem in Deventer verging.

Met dank aan Wim Onis van Historische Vereniging Borculo.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Kleinburger van Deventer

Wolter Brascamp en zijn vrouw Trijntje ter Reverhorst kwamen in 1665 met hun zoon Engelbert in Deventer aan. Ze lieten hun dochter Grietje in Borculo achter - hun tweede dochter Elisabeth was mogelijk al overleden - en vestigden zich in de Smedenstraat. We weten niet veel van hen. Wat we weten, is het resultaat van stamboomonderzoek dat verschillende nazaten in de loop der jaren naar het echtpaar en hun familie hebben gedaan. De uitkomsten daarvan vatten we hier samen. [Brascamp, 1992]

Op 29 september werden Wolter en Trijntje ingeschreven als lidmaten van de Nederduits gereformeerde gemeente:

“Op Michaelis van het jaer 1665 syn met attestatie angekomen tot dese gemeente Wolter Brascamp w inde Smeestraet Trijntge Revehorst syn uxor (van) Borculo.”

In de volgende maand, op 26 oktober, legde Wolter de eed af voor het verkrijgen van het kleinburgerschap van de stad:

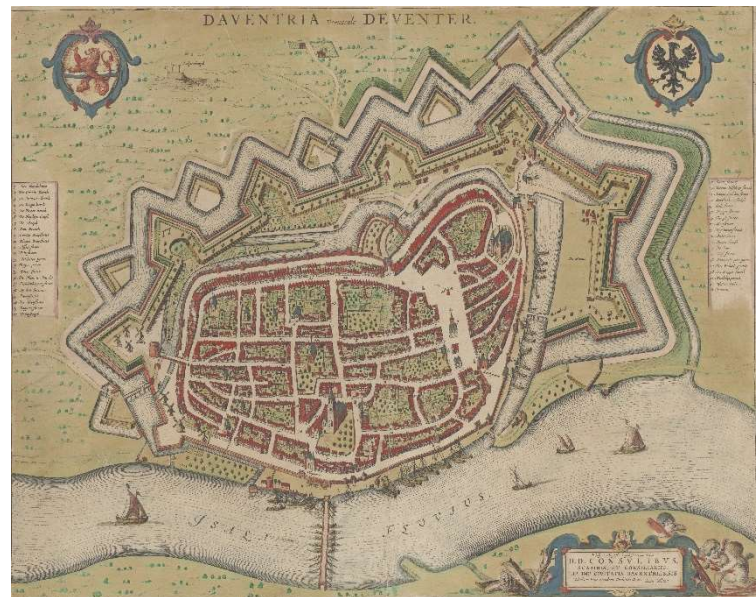
“Wolter Brascamp linneweaver, van Borculoe geboortig, bij Schepenen en Raedt ex speciali gartia mette kleijne burgerschap voor ses goltg(ulden) voorsien wesende, heeft den Burger eedt daertoe staende in forma gedaan.”

Trijntje overleed kort daarna. Wolter hertrouwde in 1667 met Aeltjen Hendricks, geboren in Almelo en wonend in de Grote Overstraat. In 1668 kregen ze samen een zoon Hendrick. Die overleed kennelijk op jeugdige leeftijd, want in 1680 lieten Wolter en Aaltje in Deventer een testament opmaken, waarbij ze hun enige zoon Engelbert aanwezen als universeel erfgenaam.

Dochter Grietje had ondertussen in 1671 belijdenis in Borculo gedaan en kwam een jaar later naar Deventer, waar ze lidmaat werd van de Nederduits gereformeerde gemeente.

Hoe het verder met Wolter en Aaltje ging, weten we niet. Misschien verhuisden ze rond 1680 naar Twello, want hun zoon Engelbert stond bij zijn huwelijk in 1681 te boek als ‘j.g.’ (jonggezel of vrijgezel) van Twello. Hij werd daar niet veel later koster van de kerk.

Waar en wanneer Wolter en Aaltje uiteindelijk overleden is onbekend.

Joan Blaeu. 1649. *Stadsplattegrond van Deventer met de Smedenstraat en de Grote Overstraat*. Collectie Overijssel 1236 21.

Werd Wolter lid van het linnenweversgilde? Het Deventer linnenweversgilde stamt uit 1496. Toen kreeg het zijn eerste gildebrief. De meesters van het gilde hadden een kleine werkplaats in hun eigen woning. Ze werkten voor de plaatselijke markt en de omgeving, vergelijkbaar met de werkwijze in Borculo en Winterswijk.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

De gildebrief bevatte de gebruikelijke regels: regels wat betreft werktijden, aantal weefgetouwen, de verhouding tussen meesters en knechten, opleiding en kwaliteit. [Gildebrief Deventer, 1595]. De entreprijs van het gilde was - voor zover dat uit de moeilijk leesbare gildebrief is te halen - drie gulden. Dat was een stuk lager dan de 25 gulden van Borculo, al is het mogelijk dat de entreprijs na 1595 omhoog is gegaan. Om lid van het gilde te mogen worden was het burgerschap van de stad Deventer vereist. Dat was niet anders dan in Borculo. Het burgerschap van de stad Deventer bestond al vanaf het eerste stadsrecht. Dat kende het onderscheid tussen inwoners en burgers. De laatsten genoten allerlei voorrechten, zoals vrije koophandel, vrijheid van tol en het gebruik van de stadsweiden. Burger kon je worden door geboorte, door koop of door schenking.

Gildepenning van de linnenwevers van Deventer, 1654. Een gildepenning was een presentiepenning om de aanwezigheid van een lid bij belangrijke gebeurtenissen te controleren. Soms waren ze op naam. Rijksmuseum Amsterdam.

De stad floreerde en bereikte zijn economische top in het midden van de zestiende eeuw. Er was toen zo'n grote toestroom van nieuwe burgers dat de druk op de stadsweiden te groot werd. In 1545 probeerde men dat te verminderen door de koopprijs van het burgerrecht te verhogen en een onderscheid te gaan maken tussen groot-

en kleinburgers. Alleen de grootburgers behielden het recht op het gebruik van de stadweiden, kleinburgers werden ervan uitgesloten. Vrijheid van koophandel en tol bleef voor beiden gelijk. [Deventer weiderechten, 1902]

De koopprijs voor het grote burgerschap werd in 1545 vastgesteld op 12 goudgulden. De toestroom van nieuwe burgers die gebruik wilden maken van de stadsweiden, werd echter onvoldoende geremd. In 1564 werd de prijs verhoogd van 12 naar 30 gulden, en daarna stapsgewijs tot zelfs 300 goudgulden in 1642.

De prijs van het kleinburgerschap, aanvankelijk vastgesteld op 6 goudgulden, bleef ondertussen lange tijd gelijk en werd in 1642 bepaald op 12 goudgulden. Die prijs werd laag gehouden om de economische teruggang van de stad, die zich gaandeweg had ingezet, te keren. Door de Tachtigjarige Oorlog en de belegeringen van de stad, was Deventer van een bloeiende 16de eeuwse handelsstad geworden tot een garnizoensstad. Handelsstromen hadden zich verplaatst en gingen bijvoorbeeld vanuit het Oost-Nederlandse en Münsterse achterland meer rechtstreeks op Amsterdam.

Schepenen en Raad van Deventer namen dan ook verschillende maatregelen om de economische activiteit weer nieuw leven in te blazen. Ambachten werden gestimuleerd, kooplieden die zich wilden vestigen kregen het kleinburgerschap soms gratis. [1000 jaar Deventer, 1989]. Dat kan ook verklaren waarom Wolter Brascamp, bij het verkrijgen van het kleinburgerschap in 1665, niet de voorgeschreven twaalf goudgulden moest betalen, maar slechts de helft daarvan.

Dat de stad zat te wachten op nieuwe economische impulsen wordt duidelijk geïllustreerd door een aanvraag van twee

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

doopsgezinde linnenhandelaren in hetzelfde jaar 1665. Het is een voorbeeld van betekenis, omdat het wellicht ook verband houdt met de komst van Wolter Brascamp naar de stad.

De linnenhandelaren Pieter van Hoeven en Jan Lamberts ten Cathe - in ieder geval de laatste woonde al in Deventer - vroegen toestemming voor doopsgezinde geloofsgenoten uit Twente en het Münsterland om zich als linnenhandelaar en -wever in Deventer te mogen vestigen. Door de eerste Münsterse oorlog konden die hun beroep niet goed meer uitoefenen. De doopsgezinden of mennonieten wilden zich vestigen zonder burger van de stad te worden of lid van het weversgilde. Dat paste niet bij hun geloofsopvatting. Daar zou tegenover staan dat de wevers niet voor de plaatselijke markt zouden werken, zoals dat met de wevers van het gilde wel het geval was. De aanvragers zouden garens van buiten aanvoeren en het weefwerk uitsluitend voor de export laten plaatsvinden. De stad zou ervan profiteren en ook de leden van het linnenweversgilde, door het extra werk dat hun werd bezorgd.

Het stadsbestuur ging ermee akkoord: het economische vooruitzicht telde zwaarder dan de bezwaren die in die tijd nog tegen doopsgezinden werden gemaakt.

Markant is het volgende in de aanvraag voor het mogen weven en handelen in Deventer. De handelaren hadden in hun werkgebied wevers die voor hen werkten en die ze wilden meebrengen naar de stad:

“(…) ’t sij datse selfs weven ofte dat sij knechts daar toe setten. ofte oock dat sij Sodanige wevers als voor haar in het land gewoon sijn te weven meedebrengen ende deselve alhier laten weven.”

Het is goed mogelijk dat onder hen ook niet-doopsgezinde wevers waren en misschien

was Wolter er wel een van. Hij kan de familie Ten Cathe gekend hebben. De vader van Jan Lamberts ten Cathe, een van de aanvragers uit 1665, was Lambert Hendriksz ten Cathe. Dat was een lakenhandelaar uit Borne, getrouwd met Maria Hendriksdr Willink uit Groenlo. Het is goed mogelijk dat Wolter Brascamp in zijn Borculose tijd al voor hem werkte.

Bussemakerhuis in Borne. Rond 1665 was Borne het centrum van de linnenhandel in Twente. Er woonden veel doopsgezinde kooplieden zoals Lambert Hendriksz ten Cat(h)e. Later werden ze fabrikteurs genoemd. Ze stonden aan de basis van de latere Twentse textielindustrie. Het Bussemakerhuis is het enige overgebleven linnen-fabrikeurshuis in Nederland. Het stamt uit de 18de eeuw. Foto: Museum Bussemakerhuis.

Hieronder volgt de lezenswaardige volledige tekst van de aanvraag van Van Hoeven en Ten Cathe:

“Pieter van Hoeven ende Jan Lamberts ten Cathe, geven onderdanighlijk te kennen, dat verscheijden linnenwevers ende Reijders van hunne geloofs genoten ofte mennonisten welcke zo inde twente, tot stenvoorde als elders. hare woonplaets hebben gehadt. door

de tegenwoordige truwbelen van oorloge niet konnende veijlig ende onbehindert hare handteeringe doen. gesint sijn om van woonplaats te veranderen, ende souden veele wel genegen sijn. Alhier ter Steede te komen wonen, waart dat sij onbehindert hare handteeringe mochten doen. Weshalven subplianten (Indachtig sijnde dat voor ettelijcke Jaren eenige Linnenwevers ende Reijders uijt het Land van gulick verdreven synde. sig hier ter plaatse wel hadden willen ter woningh setten. Maar om datse met het wevers gilde niet en konden accordeeren, dat het gilde haar toeliet. sonder gilde en burgerschap te winnen. Haar eijgen doeck te Reijden ende te weven, naar Campen swoll ende elders metter woning getrocken sijn) tegenwoordigh tyde U E: E: Hoogh-Achtb: selfs: dese sake hebben willen vertoonen Seer ootmoedighlijck versোকende dat uw E:E: Hoogh-Achtbare Hen-lieden die vrijheijt gelieft te vergunnen ende toe te laten dat sij sonder burgerschap en gilde te winnen. Alhier ter steede mogen Reijden ende weven. 't sij datse selfs weven ofte dat sij knechts daar toe setten. ofte oock dat sij Sodanige wevers als voor haar in het land gewoon sijn te weven meedebrenghen ende deselve alhier laten weven. Haar eijgen Doeck: koopwarck: Waar bij de wevers hier ter plaats int minste (onses achtens), niet geinteresseert sijn, want voor Burgers ofte huijslieden Henne slijftingen om gelt te weven. gelijk hier de wevers gewoonlijck doen. Willen sij sig wel verbinden niet te doen maar veel eer de wevers alhier meede warck geven. Ende van Hen-lieder koopwarck laten weven. Ende alsoo tot benefitie van de Reijderije nodig is een plaatse om garen te konnen bleijken. ende dat eenen Jan van Lochem

presenteert om voor de Reyders garen te koke ende te bleijken. so versoeken supplianten neffens ende voor hem. dat U E:E: Hoogh-achtbare hem belieft te vergunnen een kleijn plaatsken lants tot een bleijckvelt. Liggende buijtten de barghpoorte tusschen de velbereijders droog plaats ende de haven 't welck nu leege. ende als een onbequaam hoeckjen lants ledig Deventer liggende. hij selfs op syn eygen kosten. daar toe presenteert bequaam te laten maken. dit doende et(ceter)a

Nota: Sodanige vrijheijt als Alhier wort versocht voor de wevers ende Reijders: wort te Campen ende te swoll vergundt." [Verzoek, 1665]

Bleekhuisje en -weide aan de Slinge bij Winterwijk. Linnendoek werd na het weven op een bleekveld gebleekt. In de glad gemaaide wei lagen slootjes van waaruit het linnendoek regelmatig met water werd overgoten. In de aanvraag van de linnenhandelaren in Deventer uit 1665, is te lezen dat ook linnen garen, vóór het werd geweven, werd schoongemaakt en gebleekt. Facebook Oud-Winterwijk.

Wat betekent dit alles voor Wolter Brascamp en zijn verhuizing naar Deventer?

We weten dat hij kleinburger werd van de stad. Dat gaf hem de privileges van vrijheid van koophandel en van tol. Het gaf hem de nodige voordelen en ruimte. Maar werd hij ook lid van het linnenweversgilde? Dat weten we niet. We weten zelfs niet zeker of hij wel

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

meester-linnenwever was, een voorwaarde om lid van het gilde te mogen worden. Het feit dat hij in Deventer als linnenwever werd ingeschreven, duidt er wellicht op dat hij wel een volleerd wever was. De entreprijs van het Deventer gilde kan nog een rol bij de verhuizing hebben gespeeld. Die prijs was, naar het zich laat aanzien, een stuk lager dan in Borculo. Maar het lijkt er niet op dat het Deventer gilde verder voordelen bood ten opzichte van dat van Borculo.

Aannemelijker is het dat Wolter buitenwever was die in de omgeving van Borculo woonde en dat hij al weefde voor Jan Lamberts ten Cathe, voor zijn vader de koopman Lambert Hendriksz, getrouwd met Maria Willink uit Groenlo, of voor een van de doopsgezinde linnenhandelaren die in 1665 naar Deventer kwamen. Het ligt enigszins voor de hand dat hij in het kielzog van een van die handelaren naar Deventer is verhuisd.

Tot zover de vragen over Wolter Brascamp als arbeidsmigrant. Maar was hij ook een vluchteling, naar Deventer getrokken vanwege de invallen van bisschop Berend van Galen in de eerste Münsterse oorlog? Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

Met dank aan Hans ten Cate.

Eerste Münsterse oorlog

De eerste Münsterse oorlog was van september 1665 tot april 1666. Grote delen van Twente, de Achterhoek, Drenthe en Groningen werden bezet door troepen van Christoph Bernhard von Galen, bisschop van Münster. De bisschop had een verdrag gesloten met de Engelsen en vormde een tweede front in de Engels-Nederlandse oorlog die sinds maart 1665 gaande was. De oorlogsverklaring kwam op 14 september en bevatte onder andere aanspraken op de heerlijkheid Borculo, in vroeger dagen een Münsters leen. De bisschop was van mening dat de heerlijkheid eerder op een onrechtmatige manier aan het Münsterse gezag was onttrokken.

Op 21 of 22 september - oorspronkelijke bronnen spreken elkaar daarin tegen - vielen de Münsterse troepen de Republiek binnen. De totale troepenmacht bestond uit twaalf- tot twintigduizend man en trok op verschillende plaatsen in Twente, Drenthe en Groningen de grens over. Een hoofdmacht kwam binnen bij Losser en achter elkaar vielen plaatsen zoals Ootmarsum, Enschede, Diepenheim, Bredevoort, Lochem en Borculo.

Er werd geplunderd en flink wat schade aangericht, zowel in de steden, de dorpen als op het platteland. In het Gelders Archief zijn daarvan uitgebreide overzichten te vinden. [*Opgave geleden oorlogsschade, 1665-1666*] In Losser vermeldden oude geschriften:

“In de nagt van den Woonsdag op den donderdag na Losser Karmisse is die vorst of bisschop van Münster in Losser gevallen en tusschen 30 und 40 huser verbrand, und die kerke und toren verbrand, de Klocken gesmolten. De kerke was vol gebragt van kisten und kasten, kettel und potten, linnen und wollen beddinge uhtgepluntert und verbrand.” [*Beernken van Goalen, 1965*]

In Borculo, dat viel op 27 september, was het niet veel beter. Het stadsbestuur schreef:

“’s Morgens mit het kriecken van den dagh heeft die heer bischop van Munster onvermoedelijck die stadt van Borculoe overfallen ende over die stouwe aen die waetermolle is die militie met gewelt ingefallen ende gepassiert met sterck schieten, krijten ende schreuwen ende heeft desselven krijgsvolck die stadt deerlijck uythgeplondert, verscheydene ingeseten uythgeplondert getrocken ende beswaerlijck soe te voet als te peerde

Christiaan Hagen. 1675. *Christoph Bernhard von Galen, bisschop van Münster*. De afbeelding illustreert de bijnaam van de bisschop, Bomm'n Berend: een krijgsheer met zijn hand op de mijter en kanonnen op de achtergrond. Foto: Rijksmuseum.

inquartiert.' Ze vervolgde met: 'Dese stadt is yammerlijck met inquantieringe geduyrende die besettinge bedorven. Verscheydene huysen affgebroocken ende geraisiert.'" [Veen, 1918]

Overall was sprake van inkwartieren van troepen. In Ootmarsum waren huizen, schuren, scholen en zelfs de kerk gebruikt voor het stallen van paarden en het opslaan van voer. Uit woonkamers waren eenvoudig muren verwijderd om ze geschikt te maken als paardenstal.

De oorlog duurde uiteindelijk maar kort. Hij eindigde met de Vrede van Kleef op 16 april 1666.

Een verrassing?

Was de inval van de Münsterse troepen een verrassing of zag men het aankomen? De verhalen daarover zijn schaars en wisselend. Predikant Abraham van Laer van Ootmarsum schrijft dat hij verrast was:

"1665 den 21 Set. Is den Bisschop van Munster, seer onverwaght met een grote krygsmaght gevallen in Twent, heeft Enschede geplondert en Lossers in de brant gesteken, waerdoor grote verslagenheit alomme int ronde is ontstaen." [*Geschiedkundige herinneringen*, 1843]

In Lochem waren ze beter geïnformeerd. In juli 1665 maakte een verspieder melding van veel soldaten rond Münster die de Graafschapse kant opkwamen. Rentmeester Lansink noteerde:

"De 25e Juli voor de middag de Lopende bode wederom gecomen om zijn reyse als hij op de saeterdage namiddag uytgegaan synde vier dagen & Sulx om te ondersoecken waer na de bischop het oge mogte hebben ..." [Prop, 1958]

De volgende dag begon men de nodige voorbereidingen te treffen om de stad te

versterken, maar het mocht niet baten. De overmacht van de Münsterse troepen was te groot en ze werden binnengelaten om een totale verwoesting te voorkomen. [*Lochem tweemaal bezet*, ongedateerd]

Vluchtelingen

Diverse notabelen vluchtten. De Eibergse predikant Willem Sluiter vertrok allengs op 15 september - het zal wel de datum van de oude tijdrekening zijn, die liep 10 dagen achter - naar Zutphen en later naar zijn broer in Den Haag. De Ootmarsumse bestuurders en predikanten vluchtten naar Zwolle. Dominee van Laer van Ootmarsum schreef in zijn kerkeboek:

"De Drost en andere officieren en leden der Regeringhe ende Predicanten hebben moeten vluchten en heeft also den Godsdienst hier en op andere plaetsen inde Twent en Sallant stil gestaen tot den 19^e April 1666 de vrede van Kleef wiert gesloten."

[*Geschiedkundige herinneringen*, 1843]

Ook dominee Abraham Putman van Goor wachtte de komst van de Münsterse niet af. Hij arriveerde op 23 september (oude tijd wellicht) met een aantal van zijn gemeenteleden in Deventer. [*Bisschop op oorlogspad*, ongedateerd]

In Geesteren bij Borculo vluchtte Jonker Reiner van Deute, genaamd Buth tot het Mensink. Hij declareerde later de kosten bij het Gewest:

"Volgett den schaede sijn Edl geleden bij en door het vluchten nae Deventer Mit sijns Ed. huijgesinde ende in die Vluchtens tijt geduirende den Bisschopentlijcken Avervall van den 15 september (oude tijd) 1665 tot Meij 1666 - binnen Deventer moeten verblijven met syn Edl Huissoldinghe, daer aver verconsumeert en koesten gedaan tot Onderholdinghe sijns Ed:

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Huisgesijnde - 13 - Menschen sterck, twe peerden; en een tijt lanck enigs Runder Voe en twe peerden so sijn Edl gekostett heeft over 1000 dalder." [Opgave geleden oorlogsschade, 1665-1666]

Vluchtende notabelen waren er genoeg, maar vertrokken burgers en buitenlui ook?

Daar zal zeker sprake van zijn geweest, al weten we niet in welke mate. Volgens de eerdergenoemde dominee Putman van Goor raakte "het ganze land op die vlucht".

In de steden langs de IJssel was het zeker te merken. Het Memorie- en resolutieboek van Zutphen van 19 september 1665 (oude tijd) meldde dat:

"bij desen tijt (...) die stadt vol vluchtende luiden ende guarnisoen gepropt is" en dat "de pachters van 't slagten, de bieren en Lange brug (?) serieuslijk vermaand (is) de vluchtelingen met alle discretie te tracteren."

[Memorieboek, 1665]

De Schepenen en Raad van Deventer noteerden op 25 september:

"Is goetgevonden dat bij ijeder Heer Hopman van de burgerije de vluchtelingen sullen werden opgeteekent, om onder een off meer Compagnien gereingeert ende in tijt van noot g'emploijeert te werden."

[Prothocoll des Rades, 1665]

Conclusie

Wat betekent dit alles voor Wolter Brascamp en zijn gezin?

Op grond van het voorgaande is het goed mogelijk dat Wolter vluchtte voor de komst van Bernhard von Galen. Hij was de enige niet. Wat het echter twijfelachtig maakt, is dat de vluchtelingenstroom pas op gang lijkt te zijn gekomen, nadat de Münsterse troepen op 20-21 september 1665 het land binnenvielen. Dan is het opmerkelijk dat Wolter al op 29 september werd

ingeschreven als lidmaat van de Nederduits gereformeerde gemeente van Deventer en een maand later al als klein-burger van de stad. Dat laatste duidt op een vertrek met voorbedachten rade, het eerste maakt het onaannemelijk dat hij vluchteling was. Wolter en Trijntje hadden een attestatie bij zich - een getuigschrift van goed gedrag - van de kerk van Borculo.

Joriskerk van de Nederduits gereformeerde gemeente Borculo uit de zestiende eeuw. Wolter Brascamp en zijn vrouw Trijntje ter Reverhorst waren lidmaat van deze gemeente. Het kerspel Borculo stamt uit 1509 en omvatte een klein gebied: de stad Borculo, de buurschap Dijke of Dijkhoek en het kasteel. Of het echtpaar binnen het kerspel woonde is niet zeker. Na 1509 richtten zich hele families uit de grensgebieden op Borculo. Ze kwamen bijvoorbeeld uit Heure (Geesteren) of Lintvelde (Groenlo). Ze lieten zich er aannemen, trouwden er en doopten er hun kinderen. [Van Weelden, 2012] Dat ze buiten het kerspel bleven wonen, was niet volgens de regel dat elke kerk zijn eigen vaste grenzen had, maar het gebeurde wel. [Bouwman, 1934] Foto 2025.

Een attestatie werd (en wordt nog steeds) door de kerkenraad op verzoek afgegeven. Volgens de regels moest een dergelijk verzoek eenmaal worden afgekondigd om de gemeente de gelegenheid te geven opmerkingen erover te maken. Het zal ooit wel eens zijn gebeurd dat een attestatie zonder ruggespraak door een ouderling is afgegeven, maar het was uitdrukkelijk verboden. [Bouwman, 1934]

Erg aannemelijk is het dan ook niet dat Wolter en zijn gezin plotseling konden vluchten met een attestatie op zak.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Met dank aan Wout Klein van Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem, en Leon van den Broeke van de Theologische Universiteit Utrecht.

Samenvatting en conclusie

We weten niet veel van Wolter Brascamp. Onze kennis is beperkt tot een aantal genealogische gegevens uit de doop-, trouwen en begraafboeken van Borculo en enkele feiten rond zijn aankomst in Deventer. Op 29 september 1665 werd hij lidmaat van de Nederduits gereformeerde gemeente van die stad. Hij had een getuigschrift bij zich van Borculo. Een paar weken later, op 26 oktober, kocht hij het kleinburgerschap van Deventer. Dat gaf hem een aantal rechten en vrijstellingen.

Was hij gevlucht voor de troepen van de bisschop van Münster die op 21-22 september de Republiek waren binnengevallen en op 27 september voor Borculo stonden? Het is denkbaar, want er sloegen veel mensen op de vlucht. Maar aannemelijk is het niet. Dat Wolter al snel na zijn aankomst in Deventer het kleinburgerschap aannam lijkt eerder een daad met voorbedachten rade dan een van een vluchtende ambachtsman. Ook dat hij op 29 september een getuigschrift van Borculo op zak had, maakt vluchten onaannemelijk. Voor zo'n getuigschrift of attestatie was een besluit van een kerkenraad nodig, nadat het verzoek daartoe eenmaal in de kerk was afgekondigd. Dat kost doorgaans tijd en dat zoiets op de valreep bij het binnenvallen van de Münsterse troepen gebeurde, is niet erg waarschijnlijk. Wolter had het getuigschrift vast al eerder aangevraagd en was misschien al wel sinds de zomer van 1665 in Deventer.

Was hij dan arbeidsmigrant?

Het enige dat we feitelijk weten is de vermelding bij het verkrijgen van zijn kleinburgerschap: "Wolter Brascamp, linnenwever van Borculo." We weten niet of hij burger was van de stad Borculo en of hij lid was van het linnenweversgilde in die stad. We weten zelfs

niet of hij wel meester-wever was, een kwalificatie die nodig was om lid van het gilde te kunnen zijn. Maar als hij dat allemaal wél was, dan was er weinig reden om van Borculo naar Deventer te verhuizen.

Wat was dan wel de reden van zijn verhuizing? Er is een scenario dat gaandeweg het onderzoek steeds nadrukkelijker naar voren is gekomen. Als je het verhaal van de linnenwevers en het weversgilde van Borculo leest, dat van de stad Deventer en de doopsgezinde linnenhandelaren en dat van de eerste Münsterse oorlog, dan duikt gaandeweg het volgende plausibele scenario op. Zeker is het natuurlijk niet, maar tijdens het onderzoek ben ik niets tegengekomen dat het tegenspreekt.

Gedeeltelijk bewerkt vlas. De houtachtige delen van het gedroogde vlas worden verwijderd voordat het spinnen kan beginnen - een arbeidsintensief proces van braken, zwingelen en kammen. Foto en tekst: Anne Wijngaard, 2025.

Het scenario gaat zo.

Wolter was een zogenaamde buitenwever, iemand die geen lid was van het Borculose gilde. Hij woonde waarschijnlijk buiten de stadspoorten van Borculo. In 1655 kreeg het Borculose linnenweversgilde een (nieuwe) gildebrief. Door de Tachtigjarige oorlog en de bijbehorende economische malaise waren de voorrechten en voordelen die gilden destijds genoten, verwaterd. De gildewevers van Borculo wilden dat herstellen. In dezelfde tijd verschenen linnenhandelaren, zogenaamde reders, ten tonele die weefwerk meebrachten en het vooral aanboden aan de buitenwevers. Wolter was mogelijk een van die wevers. Hij werkte misschien in opdracht van de families Ten Cate uit Borne of Willink uit Groenlo/Winterswijk. Die bezorgden hem het garen dat ze ergens anders inkochten. Het Borculose gilde voelde zich door de omstandigheden benadeeld en vroeg de buitenwevers, zoals dat bijvoorbeeld in Winterswijk het geval was, om lid van het gilde te worden en te verhuizen naar de stad. Dat zinde Wolter niet.

In dezelfde tijd vatten diverse doopsgezinde reders in Oost-Nederland - mede door de Münsterse oorlogsdreiging - het plan op om hun werkgebied naar Deventer te verplaatsen. Doopsgezinden werden in de Republiek inmiddels in zekere mate geaccepteerd, in het rooms-katholieke Münsterland werden ze nog verketterd en verdreven. In Deventer wilden ze weefactiviteiten en handel opzetten voor de export, anders dan het gilde, dat werkte voor de plaatselijke markt. Het Deventer gilde zou er geen last van hebben, in tegendeel, de gildewevers zou door het handelsweven juist extra werk worden bezorgd. Om het geheel voldoende gewicht te geven, zouden de linnenhandelaren ook wevers meebrengen die tot dan toe al voor hen werkten. De Deventer Schepenen en Raad, juist in die tijd

op zoek naar impulsen om de teruggelopen economische activiteit van de stad te herstellen, gingen akkoord.

Wolter Brascamp zag de mogelijkheden en trok in het kielzog van de linnenreders mee naar Deventer en vestigde zich daar. Hij stelde zich op als zelfstandige ondernemer en werd kleinburger van de stad om daarmee het recht op koophandel en vrijheid van tol te verkrijgen.

De eindconclusie, was Wolter nu een vluchteling of een arbeidsmigrant?

Alles overziend was hij misschien toch een beetje van beide. Het plan om voor het werk te verhuizen zal hij al een tijd hebben gehad, het daadwerkelijke vertrek is door de komst van de Münsterse troepen wellicht wat versneld.

Ten slotte nog de vraag of ik zelf wellicht een senioren-migrant ben, iemand die nog nooit iets voor de stad Zutphen heeft gedaan en op latere leeftijd er naartoe is verhuisd om in zijn nadagen te genieten van de faciliteiten van de stad.

Migratie van mensen is van alle tijden. De mensheid heeft zich via migratie over de wereld verspreid en migratie is van alledag. In deze tijd is er veel discussie over migranten, asielzoekers en vluchtelingen. Die begrippen worden vaak door elkaar gehaald. Migrant worden dan gauw geassocieerd met bootjes die volgepakt met donkergekleurde mensen de Middellandse Zee over komen varen. Met gelukszoekers die onze huizen komen bezetten, beslag leggen op onze voorzieningen en onze jonge dochters bedreigen. Echter, op Koningin Maxima wordt niet vaak het stempel van migrant gedrukt.

Een grote categorie migranten wordt gevormd door arbeidsmigranten, mensen die tijdelijk of permanent voor het werk van

woonplaats veranderen. Die worden tegenwoordig vaak geassocieerd met mensen uit Oost-Europese landen, die - meestal tijdelijk in dit land - een belangrijke rol spelen in de economie. Naar schatting gaat het om zo'n 1.000.000 mensen. De beelden die men daarbij heeft zijn vaak niet positief. Ze worden uitgebuit, zijn slecht gehuisvest en worden afgedankt als ze niet meer nodig zijn. Een eenzijdig beeld. En ook bij arbeidsmigranten is het stempel selectief. Een cardioloog in een Nederlands ziekenhuis wordt niet gauw met de term arbeidsmigrant aangeduid. Dan zijn er nog de zogenaamde pensioenmigranten. Dat zijn mensen die hun hele leven in Nederland hebben gewerkt en nu in het buitenland van hun pensioen genieten. Dat zijn er volgens het CBS zo'n 24.000.

Migranten zijn er dus in allerlei soorten, rangen en standen. Maar ben ik nu wel of niet een senioren-migrant? Alles overziend denk ik een beetje van wel en een beetje van niet. Ik ben het wel als ik kijk naar de definitie van een migrant. Ik ben het niet, omdat ik er door anderen niet mee wordt geassocieerd. Er zullen er weinigen zijn die vinden dat ik hun huis bezet, de doorstroming van Zutphenaren naar een andere woning heb belemmerd, een gelukszoeker ben die alleen maar profiteert van wat Zutphen biedt. Het tegendeel, ik ben een alleraardigste man, die je 's morgens tegenkomt met een zwarte hond en die ook nog een stukje grond heeft in Klarenbeek waar hij vaak heengaat.

Maar ik maak me geen illusies. Dat wordt anders als het gemeentebestuur van Zutphen van plan is een COA-dienstencentrum voor asielzoekers te openen. Dan ontstaat een golf van vreemdelingenangst. Dan word je van

gewone burger - ook al heb je een witte huidskleur - toch ineens *import* of erger nog een ongewenst persoon die beter kan vertrekken. Dat merkten bijvoorbeeld Evert Overweg en McKenzie toen ze in De Stentor wat genuanceerde opmerkingen over het komende Dienstencentrum hadden geplaatst:

“Evert Overweg, jij bent duidelijk geen geboren en getogen Zutphenaar² anders zou je wel weten wat er in de hoofden van de mensen omgaat. De minderheid is o.a. de import die van Zutphen een antroposofische stad willen maken en het gemeentebestuur gaat daarin mee. Denk aan de vegaballen en het bosje bloemen.”

“McKenzie, gezien uw bericht, bent u vast geen inwoner van Zutphen. Heeft u überhaupt stemrecht? Misschien is Schotland/ Ierland iets voor u.”

Reacties in De Stentor bij het artikel *‘Zutphen Zegt Nee’: actiegroep hangt metershoge spandoeken op tegen asielopvang*, 2025.

² De inzender van dit bericht zal wel *Zutphenees* bedoeld hebben. Dat is iemand die in Zutphen is geboren, er woont en er ook wil overlijden.

Zutphenaar ben je als je wel in Zutphen woont, maar er niet bent geboren. Tja, je bent het wel of je bent het niet.

Bronnen

Afschrift van een verpondingskohier van het graafschap Zutphen over de periode 1643-1651. (ca 1690). RAZ 0141 22.

Albers-Fransen, A.J. et.al. (2024). *Makkink*. Historische Vereniging De Elf Marken, Gorsseel.

Archief voor de geschiedenis van het Bisdom Utrecht, deel 21. (1894). Wed. J.R. van Rossum, Utrecht (google books).

Beernken van Goalen stak Loster in braand ... (1965). Twents dagblad Tubantia.

Belening met het goed Revenhorst. (1479). Gelders Archief 0378 634.

Bisschop op oorlogspad (ongedateerd). Canon van Nederland. Internet.

Bouwman, H. (1934). *Gereformeerd kerkrecht, deel II*. Kampen.

Brascamp, E.W. (1992). *Stamboom Brascamp, Braskamp, Klein Brascamp*. Eigen uitgave.

Duizend jaar Deventer en de Deventernaren. (1989). Waanders Zwolle.

Fermin, B. (2005). *Spiekers bie laag water zeuk'n*. Zutphense Archeologische Publicaties 16.

Geschiedkundige herinneringen omtrent de stad Ootmarsum. (1843). In: Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren. J. de Lange, Deventer.

Gildebrief van het linnenweversgilde Deventer. (1595). Collectie Overijssel 0691 271.

Gildebrief weversgilde Winterwijk, transcriptie. (1682). ECAL 0268 10 St. Michaëls-gilde of Weversgilde, 1682-1797.

Vries, S. de. (1679). *Historisch verhael van 't leven en oorlogsbedrijf van de heer Christoph*

Bernhard van Galen. J.B. Boeckverkooper, Amsterdam. Delpher.nl, boeken basis.

Kronenberg, H. (1902). *Deventer weiderechten*. Charles Dixon, Deventer.

Lochem tweemaal bezet door de Bisschop van Münster. (ongedateerd). Erfgoed Lochem. www.erfgoedlochem.nl.

Memoriën- en resolutiënboek van de stad Zutphen. (1665). RAZ 0001 17.

Opgaven van geleden oorlogsschade en schade vanwege doortrekkende troepen, 1665-1666. Gelders Archief 0005 1334 en 1335 (scan 388).

Prop, G. (1958). *De historie van een kleine landstad <<Lochem>>*. De Tijdstroom.

Prothocoll des Rades van dagelicksen resolution van de stad Deventer. (1665). Collectie Overijssel 0691 4-16.

Rekeningen van ontvangst van ponschattingen in het graafschap Zutphen, 1492-1496. Gelders Archief 0001 4927.

Sloet, J.J.S en Veen, J.S. van. (1917). *Register op de leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en het Graafschap Zutphen, het kwartier van Zutphen.* S. Gouda Quint, Arnhem.

Stijne Settelbrinck contra Jan Reverhorst. (1650). Gelders archief 0124 5302.

Transcriptie Kentenissen 1445-1453. RAZ 0010 0457.

Veen, J.S. (1918). *Bijdragen tot de geschiedenis van Borculo.* Vereniging Gelre. S. Gouda Quint, Arnhem.

Verzoek van de mennonieten Pieter van Hoeven en Jan Lamberts ten Cathe. (1665). Collectie Overijssel 0691 293. Transcriptie Dutch Dean.

Weelden, A. van. (2012). *In en om het Hart. De geschiedenis van de Joriskerk.* Historische Vereniging Borculo.

Bijlage - Trijntje ter Reverhorst

Wolter Brascamp was getrouwd met Trijntje ter Reverhorst. Ze zal evenals Wolter rond 1625 zijn geboren, maar haar geboortebewijs is niet te vinden en haar geboorteplaats is onbekend.

Samen kregen ze drie kinderen, allen geboren in Borculo: Grietjen in 1652, Elisabeth in 1659 en Engelbert in 1661. Verder weten we weinig van haar.

In 1665 ging ze met Wolter mee naar Deventer en liet ze zich daar met haar man inschrijven als lidmaat van de Nederduits gereformeerde gemeente. Kort daarna overleed ze. Wolter hertrouwde vervolgens op 8 april 1667 met Aeltjen Hendricks en kreeg met haar in 1668 nog een zoon Hendrick.

In het navolgende proberen we aan de hand van haar vrij uitzonderlijke naam te

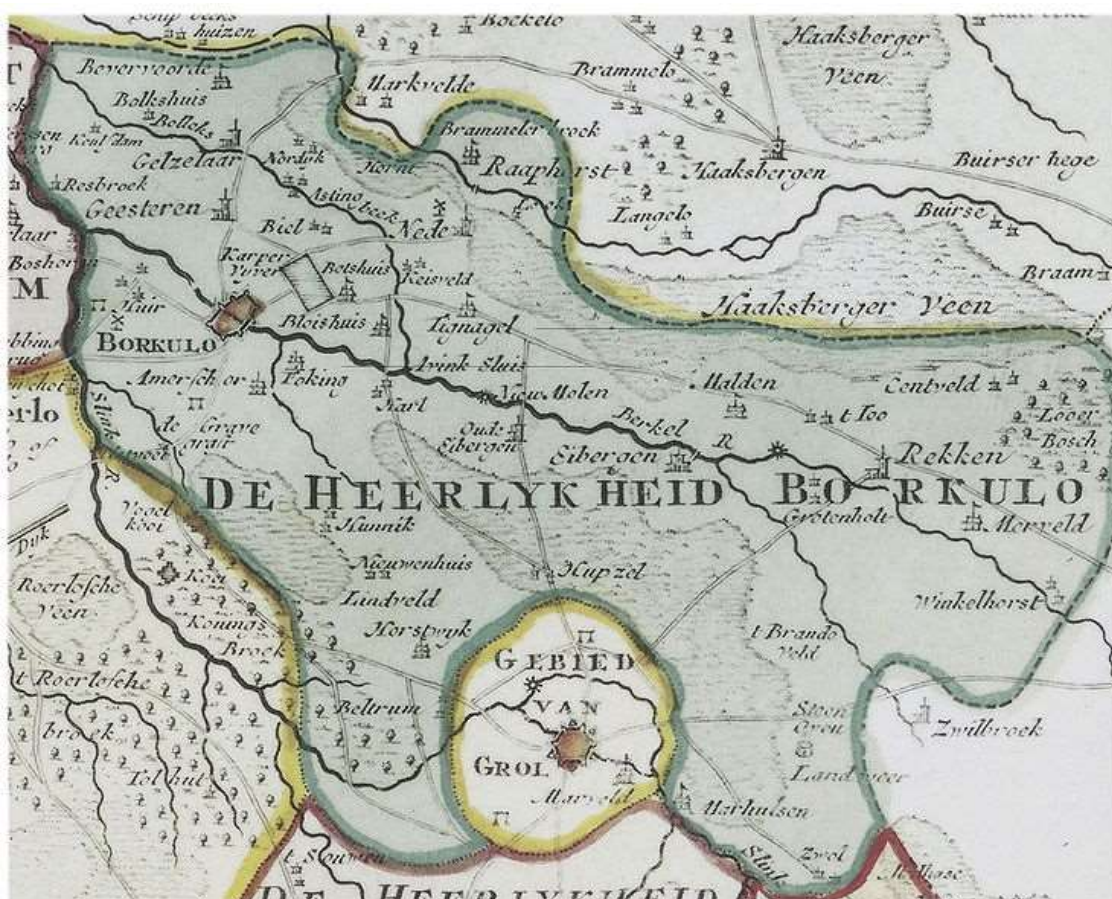
achterhalen waar Trijntje ter Reverhorst mogelijk is geboren.

De naam Reverhorst is een samenvoeging van twee veld- of boerderijnamen: reve en horst. Beide komen veelvuldig voor. Horst staat voor een stuk hoge grond, reve of rieve heeft de betekenis van een smalle strook.

De gecombineerde naam Reverhorst, ook wel gespeld Rieverhorst, Revehorst, Revenhorst of Revelhorst is veel zeldzamer.

In de regio rond Borculo waar Wolter werd geboren, hebben we de naam maar vier keer aangetroffen: in Dochteren in het kerspel Lochem [*Transcriptie Kentenissen, 1445-1453*], Lintvelde bij Beltrum (2x) en Vierakker bij Zutphen.

De Reverhorsten van Vierakker en Lintvelde passeren hier de revue.

Heerlijkheid Borculo in 1741.

Tot 1509 omvatte de oorspronkelijk Münsterse heerlijkheid in totaal vier kerspelen: Groenlo (met onder andere de buurtschappen Beltrum en Eibergen). De stad Groenlo zelf hoorde niet bij de heerlijkheid. Die was in 1209 aan de graaf van Gelre verkocht. Het kerspel Borculo ontstond in 1509 en omvatte maar een beperkt gebied. Na 1500 werd de heerlijkheid bestuurlijk ingedeeld in vier voogdijen die ongeveer samenvielen met de oorspronkelijke kerspelen. De voogdij Beltrum omvatte ongeveer het oude kerspel Groenlo en bleef na de Reformatie overwegend rooms-katholiek.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Reverhorst in Vierakker

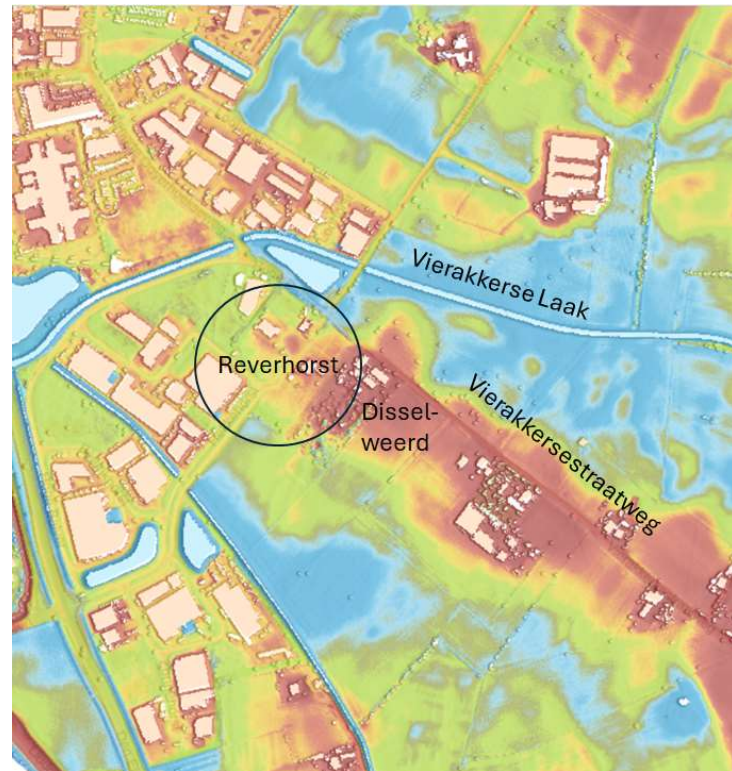
De Reverhorst in Vierakker is het eerst genoemd in 1607. Het werd toen afgesplitst van het erf 't Reve, eveneens in Vierakker: "Een stuck, genoomt die Rieverhorst, gelegen in der graefschap Zutphen, in den kerspel van Warnsfeld, in der buerschap Vieracker, an d'eene sijde naest den hogen Diestelweert, an d'ander sijde naest Bogemakers land, nu tobehorende den burgemeester Willem Buecker, achter an de Vroemeen ende die Langemaet ende voorhoofts an de gemeene straet, ten besunderen Zutphenschen leen opgedragen bij joffrou Mechtelt van Steenre, weduwe Johan Fredricks, op Sweder Pothoff, den 25 Novembris 1607." [Sloet en Van Veen, 1917]

Het erf 't Reve, nu Leestenseweg 15, is het eerst vermeld in 1488 als het goed ten Reve. [Rekeningen, 1492-1496] Het was van oudsher een van de gewaarde erven van de marke van Vierakker.

Het erf 't Reve. Gelegen op een hoge rug langs de Vierakkerse Laak. Foto 2025

De afgesplitste Reverhorst lag aan de rand van een hoge rug langs de Vierakkersestraatweg. Het land helde er licht naar beneden in zuidwestelijke tot noordwestelijke richting, waar nu nog de Vierakkerse Laak loopt. De naam Reverhorst laat zich daarom het best duiden als de horst van 't Reve.

Hoogtekaart 2025. www.ahn.nl

Een topografische kaart uit het begin van de twintigste eeuw laat aan de hand van de omliggende verkaveling goed zien hoe het land ter plaatse afliep.

Topografische kaart uit het begin van de 20ste eeuw. De Reverhorst met zijn opvallende omringende verkaveling in het noordwesten en westen.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Het land, ook wel genoemd “het halve goed ten Rieve”, wisselde in de twee eeuwen na 1607 regelmatig van grondeigenaar, waarbij het te boek stond als koeland of weiland. In 1815 ging het over in boerenhanden. Toen verkocht Diederik Evert Wilbrenninck de Reverhorst - toen Revelhorst genoemd - aan **Jan Willem Gerritsen Bettink** en zijn vrouw Hendrika Voorsterboer. Die boerden op de Bettink in Eme aan wat nu de Ooyerhoekseweg heet.

Na de dood van Jan Willem Gerritsen in 1821 hertrouwde Hendrika Voorsterboer met **Hendrik Makkink** (1794-1845). Hun achterkleinzoon Hendrikus (1885-1950) begon op de Revelhorst een fruitteeltbedrijf en bouwde er in 1930 een huis op met die naam. [Albers-Fransen, 2024]

zijn eerder op doorgaans tussen 7,50 en 9,50 m +NAP aangetroffen. Tijdens de opgravingen werden diverse prehistorische grondsporen aangetroffen, waaronder zeker twintig spiekers in de lagere delen van het land, op de grens tussen eerder akker- en weidegebied. De spiekers dateren uit de IJzertijd. Er zijn nog geen aanwijzingen gevonden voor een boerderijplaats. [Fermin, 2005] Archieven en kaartmateriaal uit de periode 1600 tot 1900 duiden ook niet op het bestaan van bewoning in die tijd.

Met dank aan Gerda Rossel van Oudheidkundige Vereniging “Oud Vorden” en Wim ter Meulen.

De Revelhorst in 1976. Foto F.W. van Droffelaar, RAZ

Nu ligt de Revelhorst aan de rand van het industrieterrein met die naam. Ten tijde van de ontwikkeling van het industrieterrein vonden diverse archeologische opgravingen plaats, onder andere direct rondom het huis uit 1930. Het lage terrein loopt daar op tot een hoogte van ongeveer 7,25m in het oosten. Dat is relatief laag voor bewoning: nederzettingen in de buurt, in de Ooyerhoek, Leesten en Looërenk

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Reve(n)horst in Lintvelde

In Lintvelde, een buurtschap tussen Borculo en Beltrum, liggen twee erven met de naam Reve(n)horst.

Peppelendijk 3

Aan de Peppelendijk 3 ligt de Revenhorst van Theo en Annemieke Ballast-Halink. Daar overleed in 1921 **Johann Heinrich Gerhard Revenhorst**, de laatste in een rij van Revenhorsten op die plek. Hij was getrouwd met Maria Johanna Stoverink (Beltrum 1880). Het echtpaar was kinderloos. Maria Johanna (*Meuje*) hertrouwde in 1922 met Johannes Antonius Franciscus Papen (Jan). Ook dat echtpaar bleef kinderloos. Ze verkochten het huis aan hun knecht Henricus Antonius Ballast, *Tone Ballast Revós van Kamat van de drie denn'n*, onder de voorwaarde dat die hen "an't ende zol breng'n." En zo gebeurde het. Nu wonen op de Revenhorst zijn zoon Theo met vrouw Annemieke en een van hun dochters met schoonzoon.

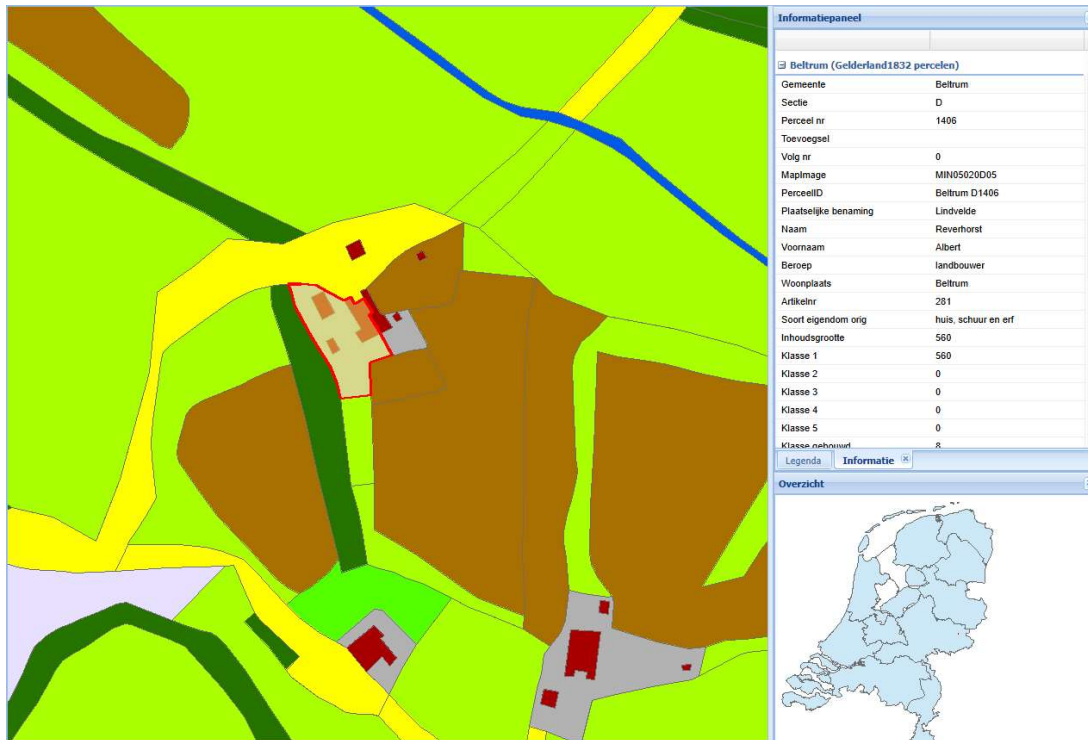
Theo Ballast met 'opa' Jan Papen. Foto in het bezit van Theo Ballast.

Johann Heinrich Gerhard Revenhorst (Cincinatti 1879 - Eibergen 1921). Zijn ouders emigreerden in 1877 en keerden in 1882 naar Lintvelde terug. Foto in het bezit van Theo Ballast.

De boerderij heette oorspronkelijk de Köpper, een ongewaard erf in de marke van Lintvelde. Misschien is dat hetzelfde als de katerstede Capperman die is genoemd in het Verpondingskohier uit 1646. [*Afschrift*, 1690] Het huis bestond uit twee woningen. In 1832 was de westelijke helft van het huis in bezit van **Albertus Joannes Revenhorst** (Albert), maar hij woonde er niet zelf. In de loop van de daaropvolgende vijftig jaar verhuisden enkele van zijn nazaten er een voor een naar toe. Daardoor zal het huis geleidelijk de naam Revenhorst hebben aangenomen.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Peppelendijk 3 in 1832. Het huis had in de 19de eeuw de achtereenvolgende huisnummers 230, 20 en L9. Later had het ook nog huisnummer L17. Bron: www.hisgis.nl, Bewonerskaarten www.ecal.nu.

Peppelendijk 3 gezien vanuit het noordoosten in 2025.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

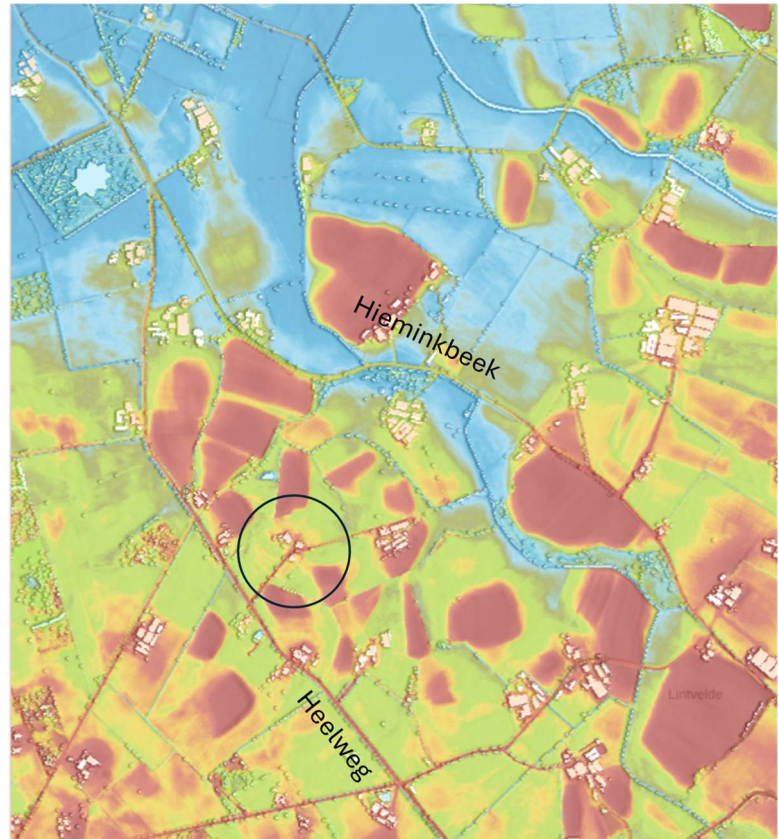
Johann Heinrich Gerhard Revenhorst en Maria Johanna Stoverink vernieuwden het achterhuis in 1911. Getuige een steen in de voormalige voorgevel vernieuwden Maria en haar tweede man Johannes Antonius Franciscus Papen de voorkant van het huis in 1922. Foto Theo Ballast.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Heelweg 18

Aan de Heelweg 18, twee kilometer verderop naar het noordwesten, staat het oude erf Revehorst. Dat was het woonhuis van de eerdergenoemde Albert Revenhorst (1777-1840) en de geboorteplaats van zijn nazaten die in de loop van de 19de eeuw naar Peppelendijk 3 trokken.

De Revenhorst was van oudsher een half-gewaard erf van de marke van Lintvelde. Bij de opstelling van het verpondingskohier van 1664 werd het aangeduid als *vicariëngoet*. Het werd de eerste keer genoemd in 1407. Toen werd de vicarie van Sint Jan in Groenlo gesticht en "begiftigd met (met inkomsten voorzien van) het goed Reverhorst in de buurtschap Lyntsfelde." [Archief, 1894] Zeventig jaar later werd het erf opnieuw genoemd: "1479 april 5 [op den neesten Manendach na den heiligen Palmedaighe] Giisbert, heer toe Bronchorst en Borclo, beleent Derick die Loeze, na opdracht door Johan Blencke, met het goed Revenhorst in het kerspel Grolle, buurschap Lyntvelde." [Belening, 1479]

Hoogtekaart met de omgeving van de Revehorst. De naam Revehorst laat zich niet makkelijk uit het profiel van het landschap afleiden. Het huis ligt in een relatief vlak terrein, omringd door hogere akkers. De Hieminkbeek ligt op ruim 500 m. Ten westen van de Heelweg lag een oud heideveld. Bron: www.ahn.nl.

Revehorst in 2025. Het achterhuis stamt uit 1920.

Eigenaar in 1832 was de weduwe Egbert Hermanus Huijskes, koopvrouw te Groenlo. Albert Revenhorst en zijn nazaten waren pachters. De nazaten waren rooms-katholiek,

vermoedelijk door Alberts huwelijk met Joanna Manschot in het jaar 1800. Hijzelf en zijn voorouders waren Nederduits gereformeerd en kerkten in Groenlo.

In onderstaande schema's is de afstamming van de Revenhorsten weergegeven. De voorouders van Albert Revenhorst zijn met zekerheid vast te stellen tot ongeveer 1660. Verder terug in de tijd wordt het minder duidelijk. Er duiken verschillende Revenhorsten op, allemaal uit Lintvelde of omgeving, dus vast allemaal familie van elkaar. En Trijntje ter Reverhorst, de vrouw van Wolter Brascamp? Die hoort daar ongetwijfeld bij.

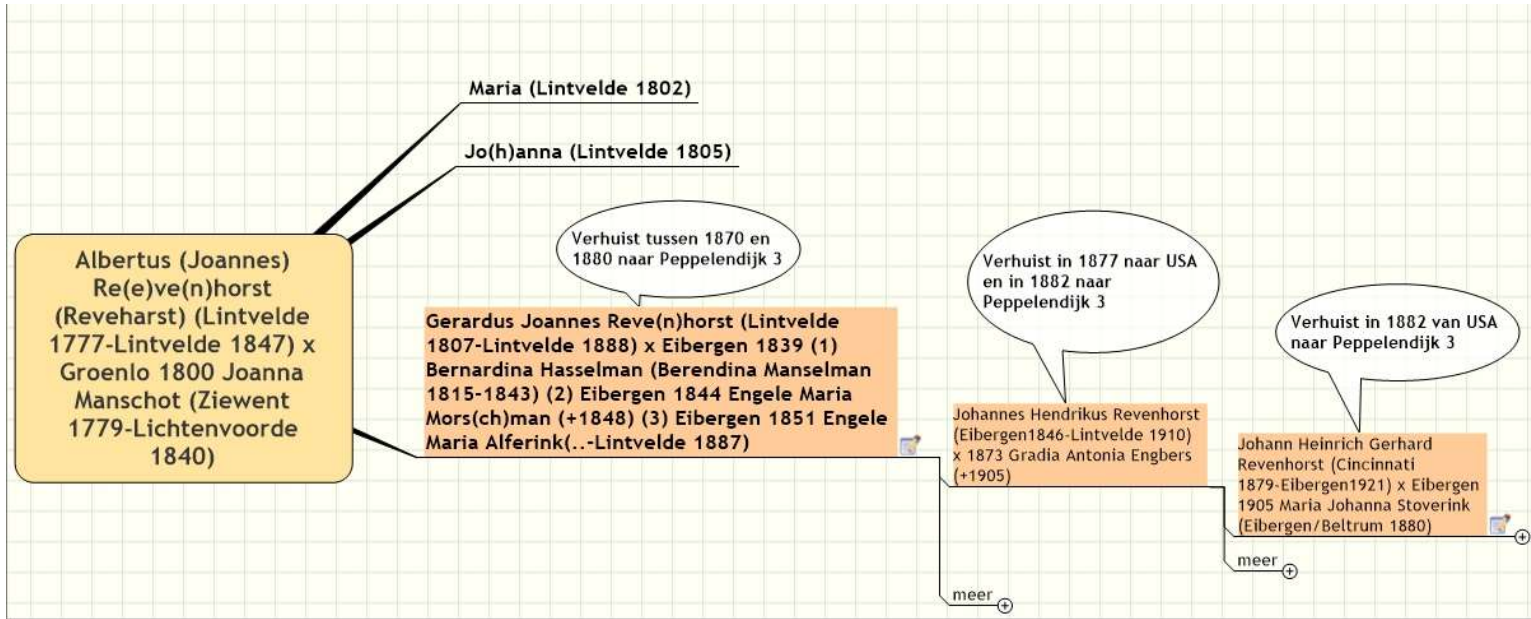
Met dank aan Theo Ballast, Lintvelde.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

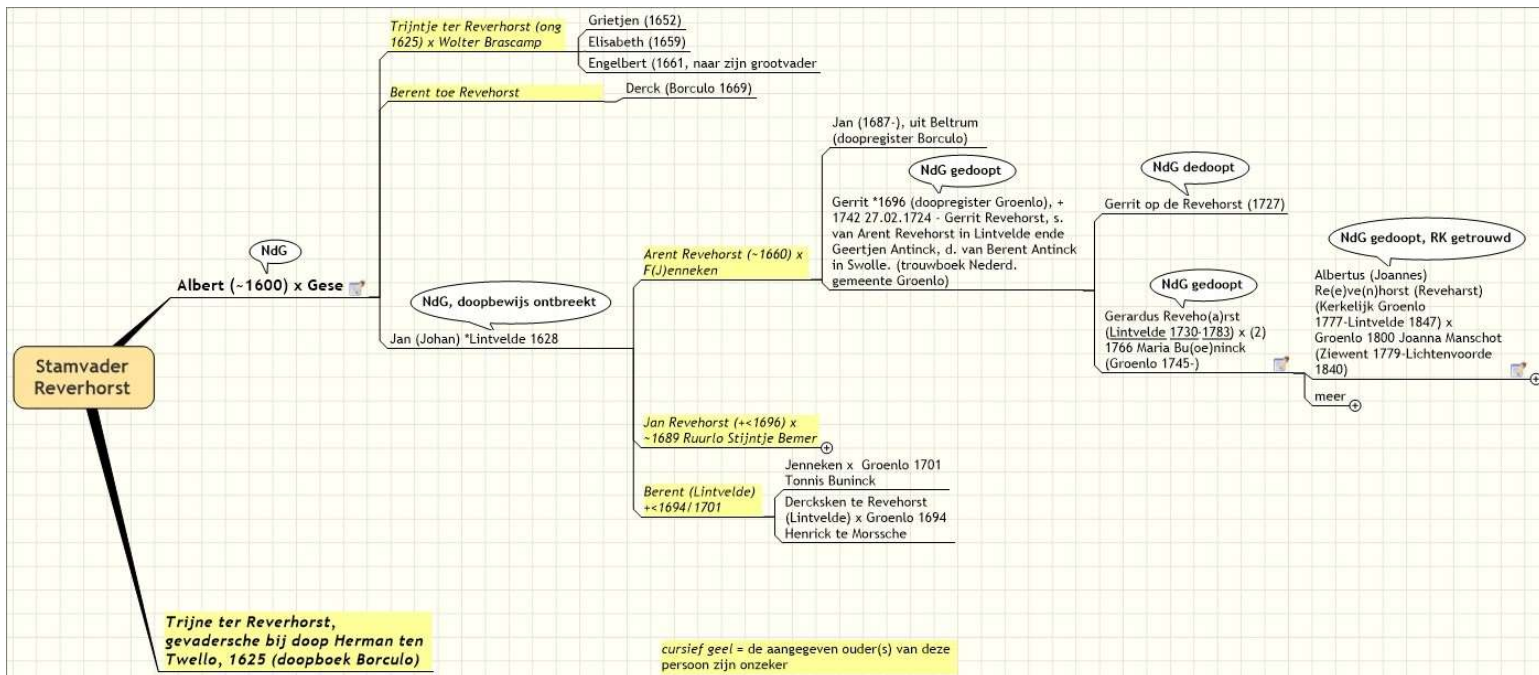

Revehorst aan de Heelweg 18 in 2025. Het was een groot erf. Na de opheffing van de Marke van Lintvelde had het een totale oppervlakte van ongeveer 40 ha. Er liep toentertijd en ook nu nog, een allée van eikenbomen van het huis naar de weg. Het huis had in de 19de eeuw achtereenvolgens de huisnummers 241, 33, L32 en L25. Foto 2025.

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Nazaten van Albert Revenhorst. Het jaar of de periode waarin ze naar Peppelendijk 3 verhuisden is steeds aangegeven. Bron: www.ecal.nu.

Voorouders van Albert Revenhorst.

Albert Revenhorst stamt rechtstreeks af van Arent Revehorst (~1660) en Fenneken. De aangegeven relatie met Trijntje ter Reverhorst (*~1625) is nog onzeker. Misschien was zij een tante van Arent en was Jan (*1628) zijn vader. Jan was rond 1650 verwickeld in een rechtszaak die tegen hem was aangespannen door Stijne Settelbrinck. Stijne had een aantal jaren bij Jans vader, Albert, gediend en beweerde dat ze van Jan zwanger was geraakt (GA 0124 5302).

Was Wolter Brascamp een vluchteling of arbeidsmigrant?

Waar Trijntje werd geboren

Is Trijntje geboren op de Reverhorst onder Vierakker?

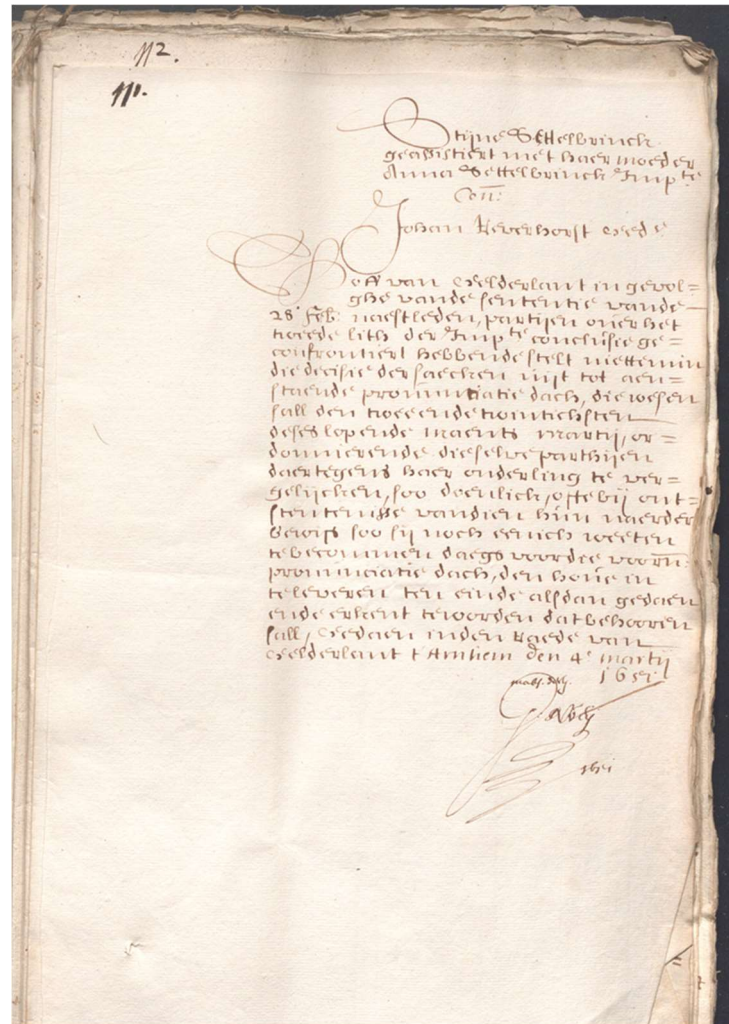
Nee, dat is niet aannemelijk. De Reverhorst was een afgesplitst stuk akker- en weidegrond van het erf 't Reve. Op het terrein van de Reverhorst stond tussen 1600 en 1930 zeer waarschijnlijk geen huis.

Werd ze geboren op de Revenhorst in Lintvelde, nu Heelweg 18?

Ja, dat is heel goed mogelijk. De Revenhorst (nu genoemd Revehorst) is een heel oud erf, voor het eerst genoemd in 1407. In de 17de eeuw woonde daar een - toen Nederduits gereformeerde - pachtersfamilie met de naam Revenhorst, in een overigens overwegend rooms-katholieke streek. De familie kerkte in Groenlo en bleef tot het eind van de 19de eeuw op de boerderij wonen. Toen verhuisde de laatste - inmiddels rooms-katholiek geworden - Revenhorst van de Heelweg naar de Peppelendijk 3 in Lintvelde. Dat huis wordt sinds die tijd ook Revenhorst genoemd.

De verwantschap van de Nederduits gereformeerde Trijntje ter Reverhorst met de genoemde Revenhorst-familie ligt heel erg voor de hand. Het is heel aannemelijk dat ze een zuster was van Jan Revehorst uit Lintvelde, tegen wie in 1650 een rechtszaak was aangespannen. Stijne Settelbrink, die vier jaar bij Jans vader had gediend, beweerde dat ze van Jan zwanger was geraakt.

Was Trijntje inderdaad een zuster van Jan, dan zou het Johann Heinrich Gerhard Revenhorst (+ Lintvelde 1921) tot mijn 18de graads familie maken 😊.

Tweede tussenuitspraak van het hof van het Vorstendom Gelre en de Graafschap Zutphen, 4 maart 1651. GA 0124 5302.

De 19-jarige Stijne Settelbrink beweerde dat ze van Jan Revehorst - volgens getuigen 23 jaar - zwanger was geraakt. Ze eiste dat Jan met haar zou trouwen of anders alle kosten, ook die van de opvoeding van het kind, zou betalen. Jan ontkende in alle toonaarden en vroeg omgekeerd om schadevergoeding. Na een half jaar en 100 procespagina's verder, kwam de rechtbank er op 28 februari 1651 niet uit. De betrokkenen werden opgeroepen om op 4 maart persoonlijk voor de rechtbank te verschijnen. Ook dat leidde tot niets. Ten slotte gaf de rechtbank de partijen nog de gelegenheid om voor 22 maart tot een vergelijk te komen of anders met aanvullend bewijs. Of er een einduitspraak kwam is onbekend.

Hermannus Cranius, predikant van de Nederduits gereformeerde gemeente van Groenlo, verklaarde desgevraagd dat Jan ongetwijfeld was gedoopt, maar dat er in de kerkboeken sinds het Groenlo's ontzet van 1627 geen aantekening van was gemaakt. Tijdens de Spaanse bezetting daarvoor, werden dopen mogelijk sowieso niet aangetekend. Dat kan verklaren waarom ook van Trijntje geen doopbewijs is te vinden.